

Forsvarsdepartementet
Postboks 8126 Dep
0032 OSLO

Deres referanse
2015/3350-7

Vår referanse
16/01335-3/SDK

Dato
28.11.2016

Høringsuttalelse - Forslag til tre nye forskrifter til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret med mer - Forsvarsloven

Vi viser til høringsbrev av 22. august om tre nye forskrifter til lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret. Vi takker for utsatt svarfrist.

Våre kommentarer er i hovedsak avgrenset til de deler der høringsnotatene selv tar opp personvern. Dette gjelder kun i forbindelse med vernepliktsforskriften, og da spesielt i forbindelse med Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister i kapittel tre.

Innledningsvis gir vi noen overordnede kommentarer til behovet for en god ivaretagelse av personvernet i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister. Deretter kommenterer vi bestemmelsene i vernepliktsforskriften om Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister, samt noen generelle temaer knyttet til denne forskriften.

Avslutningsvis kommenterer vi et tema utenfor vernepliktsforskriften, nemlig behovet for klarhet med hensyn til behandling av personopplysninger i forbindelse med HV-nemndene.

Betydelige personverninteresser forbundet med Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister

Med obligatorisk sesjon for kvinner er Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister et register som favner om nesten hele befolkningen. Informasjonen lagres lenge, og den er dels svært følsom, som eksempelvis opplysninger omandel og helse. Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister er beheftet med store personverninteresser.

Kommentarer til bestemmelser og temaer i vernepliktsforskriften

Om formål for Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister

Departementet ber om høringsinstansenes syn på om forskriften bør ha en bestemmelse om formålet med Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister. Departementets vurdering har vært at det ikke er nødvendig, da formålet fremgår av forsvarsloven § 7 om Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger.

Etter vårt syn er det en fordel, ikke minst av pedagogiske hensyn, at forskriften eksplisitt oppgir formålet med registeret. Samtidig ser vi at hensynet blir ivaretatt gjennom forsvarsloven § 7.

Kommentarer til § 5

Det er positivt at bestemmelsen avklarer spesifikt hvilke typer opplysninger som kan innhentes og registreres i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister. De fleste av disse er svært spesifikke, og gir derfor god forutberegnelighet.

Trygdeytelser

Andre ledd bokstav o sier at det kan hentes inn og registreres opplysninger om «trygdeytelser», uten at dette er nærmere spesifisert. Det er vi kritiske til, og vi antar at Forsvaret i dag heller ikke henter inn opplysninger om trygdeytelser helt generelt, men om trygdeytelser som tilsier at en person har en diagnose som gjør at vedkommende ikke skal kalles inn. (Dette beskrives i §7 andre ledd.)

Vi mener at formuleringen bør klargjøre at det kun er snakk om trygdeytelser av betydning for vurdering av verneplikt, eventuelt andre formål som er relevante. En slik formålsavgrensning er i samme bestemmelse gjort for helseopplysninger: «helseopplysninger av betydning for å vurderingen av skikkethet til tjeneste», jf bokstav n.

Samtykke i bestemmelsens siste ledd

Bestemmelsens siste ledd handler om innsamling av opplysninger om nærstående, eksempelvis foreldre eller ektefelle. Bestemmelsen sier at dette kan gjøres «med samtykke fra den som kan kalles inn til tjeneste». Da konteksten er behandling av personopplysninger, bør innholdet i ordet ikke avvike fra hvordan begrepet defineres i personopplysningsloven § 2 nr 7 som «en frivillig, uttrykkelig og informert erklæring fra den registrerte om at han eller hun godtar behandling av opplysninger om seg selv».

Vi gjør her oppmerksom på at samtykke ikke kan brukes som rettslig grunnlag for behandling av personopplysninger om andre enn den som gir samtykket. I tillegg vil vi nevne en annen ulempe ved å bruke ordet samtykke i denne sammenheng. Fra arbeidslivsproblematikk er det godt kjent at samtykke er vanskelig med hensyn til frivillighet. Vi antar at samme utfordringen også gjelder for Forsvaret. Den det gjelder kan ikke få betydelige ulemper ved å si nei, og vedkommende må ikke føle seg presset til å godta.

Bestemmelsen må altså bruke et annet ord enn samtykke. Behovet for den enkeltes uttrykte aksept bør uansett ikke fjernes. Selvråderett, eller størst mulig grad av påvirkningsmulighet står sentralt i et godt personvern. Selv om beslutningen kan føre med seg negative konsekvenser, er det tross alt bedre at den enkelte kan si nei enn at det ikke finnes noe valg i det hele tatt.

Kommentarer til § 8 om informasjonsplikt

Datatilsynet er for den tydelige informasjonsplikten i første setning. Vi mener bestemmelsen også bør ta inn informasjon om rettigheter, særlig innsynsrettigheter. Dette vil bringe informasjonsplikten mer i retning av den generelle informasjonsplikten om behandling av

personopplysninger i personopplysningsloven §§ 19 og 20. Vi mener at også muligheten for bruk til forskning, jf forslaget § 10, bør kunne tas med i en standard informasjon.

Bestemmelsens første ledd andre setning kan gi noe uklarhet med hensyn til *når* informasjon skal gis. Formuleringen er «når Forsvaret ber om opplysninger». Gjelder det fra det enkelte selv, eller fra andre (for eksempel Nav), eller i begge tilfeller? Dette kan med fordel klargjøres. Vi legger uansett til grunn at alle bli informert, også i eventuelle tilfeller hvor Forsvaret ikke ber den enkelte selv om opplysninger (eksempelvis fordi trygdeytelser avklarer at vedkommende ikke skal innkalles til sesjon.)

§ 10 om bruk til forskning

Etter dagens praksis blir opplysninger fra Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister brukt i forskning. Vi er derfor positiv til at dette også synliggjøres i forskriften. Størst mulig grad av åpenhet og forutsigbarhet er ønskelig.

§ 14 om hvem som kalles inn til sesjon

En vurdering av personopplysningene Forsvaret har om den enkelte danner grunnlag for om en person kalles inn til sesjon. Bestemmelsens siste ledd sier at de som ikke kalles inn, skal informeres om dette.

Blant de som ikke kalles inn vil det trolig være personer som ønsker å gjennomføre militærtjeneste og/eller som lurer på hvorfor de ikke er funnet «gode nok». Vi mener at informasjonen bør oppgi en begrunnelse for hvorfor de ikke kalles inn.

Vernepliktsforskriften og temaet sletting av personopplysninger

Vi mener at temaet sletting bør behandles i forskriften. Enten i form av overordnede føringer, eller objektive grenser.

Vurdering av hva som kan slettes og hva som må bevares er mer komplisert for dette registeret enn mange andre registre. Sikkerhetssituasjonen, og med den også Forsvarets behov for å innkalle personell, er ikke konstant. Registeret må også kunne være tjenlig i kriser, hvor nytt og gammelt personell må kalles inn på en helt annen måte enn i dag. Situasjonen ligger til rette for en tanke om at det meste skal lagres svært lenge. Nettopp av denne grunn er det et særlig behov for å tydeliggjøre at sletting skal skje, og at det gis klare rammer der det er mulig. Forsvaret står nærmest til selv å vurdere hva som er rimelig og forsvarlig.

Andelen av et årskull som tjenestegjør i Forsvaret er ikke stor. For eksempel, hvor lenge skal informasjon om vandel eller medisinsk skikkethet lagres om de som Forsvaret har vurdert som ikke tjenestedyktige eller som ikke har blitt valgt ut til tjeneste etter sesjon? Også for de som har gjort tjeneste i Forsvaret må det være en ytre grense for når opplysninger skal slettes.

Vi har tidligere erfart at sletting ikke har stått høyt på agendaen. Datatilsynet førte kontroll med Vernepliktsverket i 2008 (Datatilsynets sak 08/00430). I denne forbindelse ble det fattet vedtak om at vernepliktsverket måtte etablere rutiner for å slette personopplysninger som ikke lengre var relevante for formålet (dok 08/00430-6). (Vernepliktsverket har bekreftet at rutiner er etablert. Saken ble lukket i 2009.)

HV-nemdene og behandling av personopplysninger (heimevernfsforskriften)

I vernepliktforskriften har departementet søkt å klargjøre behandling av personopplysninger i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister (hvilke opplysninger som skal samles inn, ansvar, informasjonsplikter med mer). En slik tydelighet er fraværende i forbindelse med HV-nemndene. Ordet personvern er ikke nevnt. Dette på tross av at HV-nemndenes eneste eksplisitt nevnte oppgave er at de kan gi uttalelser og råd om personer er skikket til tjeneste i Heimevernet, og i et fora bestående av representanter fra kommunen og Politiet, sammen med HV. Dette er åpenbart personvernrelevant.

Dersom en person ikke vurderes som skikket til tjeneste, vil vi anta at det i all hovedsak belager seg på følsomme eller per definisjon sensitive personopplysninger. Etter § 50 i forslaget til vernepliktsforskrift kan HV-nemdene også kreve at alle frivillige og de som ønsker å bli HV-ungdom legger frem uttømmende og utvidet politiattest.

Verken høringsnotatet, bestemmelsene i heimevernfsforskriften eller instruksene gir god hjelp for å forstå hvordan HV-nemdene behandler personopplysninger og hvilke grenser som settes i dette arbeidet. Det vekker bekymring. Sett fra et personvernståsted er spørsmålene mange, for eksempel:

- Hvilken informasjon om enkeltmennesket har nemdene å forholde seg til nå de skal vurdere skikkethet til tjeneste i Heimevernet? Er det utelukkende kunnskapen Forsvaret allerede har fra Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister, samt informasjon fra aktuell område- og innsatsstyrkesjef (når nemnda behandler saker fra deres område)? Bringer representantene fra Politiet eller de kommunale representantene med seg informasjon fra sin kant om samme person?
- Hvordan nedtegnes og lagres informasjonen? Blir nemndenes beslutning også lagret i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister, eller annet sted? Nemndleder skal føre møtebok med referat fra møtene, jf 1.6 om møtebok i forslaget til instruks om råd i Heimevernet. Inneholder referatet personopplysninger om de som ble vurdert og hvorfor nemnda kom til den konklusjonen den gjorde (hvordan skal ellers notoritet sikres)? Hvilken del av Forsvaret har behandlingsansvaret for bruken av personopplysninger i denne sammenheng? Og med det, hvem som sørger for tilfredsstillende informasjonssikkerhet og at opplysninger etter hvert blir slettet? Vi merker oss at det på Forsvarets nettsider beskrives følgende om dagens praksis: «Det skal føres møtebok hvor nemndas vedtak inntas. Møtebokens innhold skal bare gjøres kjent for de som har tjenestelig behov for dette. Når nemnda ikke er samlet til møte, oppbevares møteboken normalt hos politiets representant.» (<https://forsvaret.no/hv/om/raad/nemnd>)
- Hvilke rettigheter har de som blir vurdert, for eksempel innsynsrett, og hvordan blir de informert? Heimevernsnemndenes råd og uttalelser begrunnes ikke, sier det i punkt 1.4 i forslaget til instruks om råd i Heimevernet, samt at nemndas leder gjør deres beslutning kjent for den instans eller den person den er rettet til. Handler det om å

informere den berørte personen eller formidling av beslutning til relevant instans i Forsvaret?

Slik vi forstår, er forslaget i all hovedsak en videreføring av dagens organisering og praksis. Om det ikke har vært tilfellet før, må i hvert fall forskriftsrevisjonen nå sørge for klarhet og tydelige rammer for behandling av personopplysninger i nemndene, og med et innhold som sikrer at fundamentale personvernprinsipper blir ivaretatt.

Med vennlig hilsen

Bjørn Erik Thon
direktør

Stian Kringlebotn
seniorrådgiver

Kopi: Kommunal- og moderniseringsdepartementet
v/Statsforvaltningsavdelingen
Postboks 8112 Dep, 0032 OSLO